

David Ginard i Féron, «Dones i antifeixismes a Europa. El cas espanyol (1939-1951)», dins *Dona i lluita democràtica al segle xx*

La participació de les dones en l'èxode republicà espanyol de 1939 ha estat tradicionalment infravalorat per la historiografia. Sens dubte, aquesta invisibilització del fenomen s'explica fonamentalment perquè l'estudi de l'èxode dels derrotats a la Guerra Civil s'ha centrat en bona part en la reconstrucció de les peripècies viscudes per dirigents polítics i figures intel·lectuals de l'Espanya republicana, entre els quals la proporció femenina era molt escassa. [...] En qualsevol cas, a l'hora d'analitzar l'experiència històrica de l'exili cal fugir igualment de la tendència a establir una separació rígida entre una esfera pública associada exclusivament als homes i una esfera privada associada a les dones; estudis sobre els relats de vida masculins i femenins han incidit en l'entrellaçament de compromisos i privacitats comuns a ambdós gèneres. [...]

Quant al perfil de les dones exiliades, els treballs de Pilar Domínguez indiquen que la majoria eren casades i hi predominava el grup d'edat entre 25 i 40 anys. Procedien fonamentalment de Catalunya, Castella i Andalusia. Tenien escassos estudis i la majoria eren mestresses de casa. Les que formaven part del món laboral treballaven sobretot en el sector industrial (sector tèxtil) i en el terciari, dins el qual destacava un sector de mestres, intel·lectuals i professionals. Pensem que, tanmateix, en els anys republicans i de guerra havia aparegut un nodrit nucli d'activistes polítiques, pertanyents en general a la minoria més preparada i culta de dones espanyoles, la major part de les quals es desplaçaren a l'exterior en produir-se la derrota republicana. Aquest fou el cas d'antigues diputades com Dolores Ibárruri, Matilde de la Torre i María Lejárraga. [...]

No hi ha dubte que les dones lideraren la reconstrucció dels espais domèstics trencats. Pensem, per exemple, en el cas de les exiliades a França, que aviat es veieren afectades per la *debaçle* que seguí l'ocupació alemanya. Una ordre de l'11 de setembre de 1939 establia la prioritat de la població francesa evacuada davant dels estrangers a l'hora d'ocupar places als albergs i l'abril de 1940 aquests foren clausurats. Centenars de republicanes exiliades que no tenien relacions familiars ni contactes al país quedaren en una situació particularment delicada. Les possibilitats d'obtenir una col·locació laboral eren molt inferiors a les dels homes, si bé una part aconseguiren ser contractades en l'agricultura, en la indústria o en el servei domèstic. En qualsevol cas, calia organitzar a corre-cuita unes llars familiars de bell nou en modestíssimes pensions o en pisos barats llogats, molt sovint compartits per diverses famílies. [...]

Un altre àmbit destacat d'actuació de les dones exiliades fou el relatiu a l'educació dels infants al país d'acollida. D'una banda, en el cas mexicà s'ha de destacar el rol desenvolupat per educadores i professores en centres educatius tan emblemàtics com el Colegio Madrid fundat el 1939, o l'Institut Luis Vives, fundat el 1941, l'Academia Hispano-Mexicana o l'Instituto Hispano-Mexicano Ruiz de Alarcón, esdevinguts aviat model d'educació krausista de notable incidència al país asteca.

TEATRE NACIONAL
DE CATALUNYA

Només són dones

Però també les refugiades que es dedicaven a altres oficis i professions o les que exercien com a mestresses de casa protagonitzaren el guiatge del procés de formació de les noves generacions nascudes a l'exili. Altrament, les republicanes transterrades contribuïren al manteniment de les arrels dels infants i els joves. El fet que un elevat percentatge de dones, sobretot les de més edat, restassin recloses a l'espai privat i centrassin la seva existència en la llar, en connexió amb altres membres del col·lectiu refugiat, explica que molt sovint tinguessin més dificultats que els homes per a integrar-se dins la nova societat. Precisament, per aquest motiu, eren elles sovint les qui millor conservaven elements de la cultura originària, tals com les tradicions culinàries, les llegendes i cançons tradicionals, o la parla. I dins d'aquest manteniment dels llaços culturals, no hi ha dubte que moltes mestresses de casa efectuaren una tasca important de transmissió de la identitat republicana espanyola cap a les noves generacions.